

A morálistpánik-gomb 2.0*

2016-ban a *Mozgó Világ*ban a következő szöveg vezette fel jelen tanulmány első változatát:

„Rendhagyó nem-tanulmányt kap most kézhez a Nem-Olvadó. A mű nem-tanulmány jellege elsősorban abban ölt testet, hogy nincs neki szövege. Rossz szöveg írása helyett ugyanakkor összeszedtem, és egy lehetséges rendbe össze is szerveztem azokat a gondolatokat, amelyeket a tanulmányban elemezni kellene. Ezeket az ötleteket aztán idézetekkel, képekkel, ábrákkal raktam körül. Ezekről azt sejttem, hogy a majdani tanulmány kifejtésénél fontos szerephez jutnának mint empirikus érvek, mint elméleti aládúcolások, mint a kontextust megérteni segítő adalékok. Ugyanezeket a célokat szolgálják reményeim szerint a majdani mű lábjegyzetei és irodalomjegyzéke is. Összefoglalóan tehát, ami itt olvasható, az mások gondolatainak újrahasonosítása, másutt leírt szövegek kompilációja és máshol látható képek kollázsa, illetve mindezek elegye, s egyben reményeim szerint egy embrionális állapota egy majdan megírandó tanulmánynak.” (Sik, 2016: 67)

Íme a tanulmány. Célunk most is korlátozott: bemutatni, hogyan teljesedett ki 2015 óta a morálistpánik-gomb (MPG) technológiája. Ezt a célt szolgálja egy rövidke elméleti felütés, amelyben a tanulmány alapfogalmát mutatjuk be, amit a kiinduló helyzet tömör bemutatása követ. A morálistpánik-gomb tizen-

hét nyomásának jellemzése után felvázolunk néhány gondolatot, amelyben az MPG várható jövőjét és hatásait – a tanulmány 3.0-s változatának vázlatos gondolatmenetét – taglaljuk megint csak olyan röviden, ahogy tudjuk.¹

A morálistpánik-gomb

Mivel a 2. számú lábjegyzetben felsorolt munkákban bemutattuk a morális pánik fogalmát, s foglalkoztunk azzal is, hogy mennyiben tér el ettől az MPG fogalma, ezért e helyütt csak röviden foglalkozunk a fogalmak elméleti hátterével.

A morális pánik egy olyan helyzetet jelent, amikor az emberek veszélyben érzik azt a világot, amiben élnek, fenyegetettnek képzelik azt az erkölcsi rendet, ami számukra biztonságot, a világ dolgaiban való eligazodást segíti, s rettegni kezdenek. Ez a folyamat elindulhat alulról, de kezdeményezhetik „erkölcsalakító vállalkozók” is felülről. A pánik felerősödését a média előbb fokozza, majd kiterjeszti, hogy aztán feledésre ítélje.

Az MPG olyan morális pánik, amit az állami propaganda talál ki és fej-

* Tudásunk szaporításáért köszönettel tartozunk Csizmadia Péternek, Gerő Mártonnak, Huszár Ákosnak, Illésy Miklósnak, Ságvári Bencének és Szabolcsi Zsoltnak.

¹ Azok, akik a morálistpánik-gombbal kapcsolatos folyamatban lévő elemzéseinkkel alaposabban meg akarnak ismerkedni, a következő olvasnivalókat javasoljuk: Barlai-Sik, 2017, Bognár et al 2018, Gerő-Sik, 2019, Sik-Meleg, 2017, Sik-Simonovits, 2019a, 2019b.

leszt. Ebben az esetben is lényeges, hogy a téma alkalmas legyen az emberek félelmeinek fokozására (a migráció erre szociológiai sajátossá-gai miatt kiválóan alkalmas). Kell továbbá bűnbak (még jobb, ha több, egymáshoz jól illeszthető bűnbakkal dolgozik az MPG kiagyaloja), aki(k) megtestesíti(k) a fenyegetést. Szükséges olyan nyelv és beszédmód (a téma keretezése), amely az emberek ősi ösztöneire rájátszva jól átérzhetővé teszik a félelmet. Mindebben szükséges az állami hegemonia a médiában, hogy minden csapból és állandóan folyjon manipulatív tartalom. Az MPG ezen túlmenően is használ propagandaeszközöket, amelyek elől a médiát nem használó populáció sem menekülhet, mert a propaganda „házhoz jön”. Ilyenek a push poll-szerű nemzeti konzultációk, illetve a demokratikus intézmények (választás, népszavazás) alkalmazása.

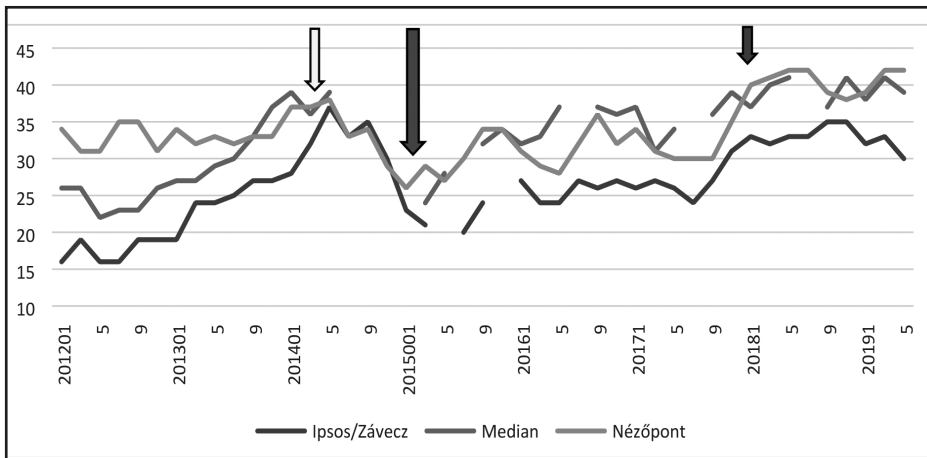
A kiindulási helyzet

2014 őszén a kormánypártok veszíteni kezdtek a 2014. évi parlamenti

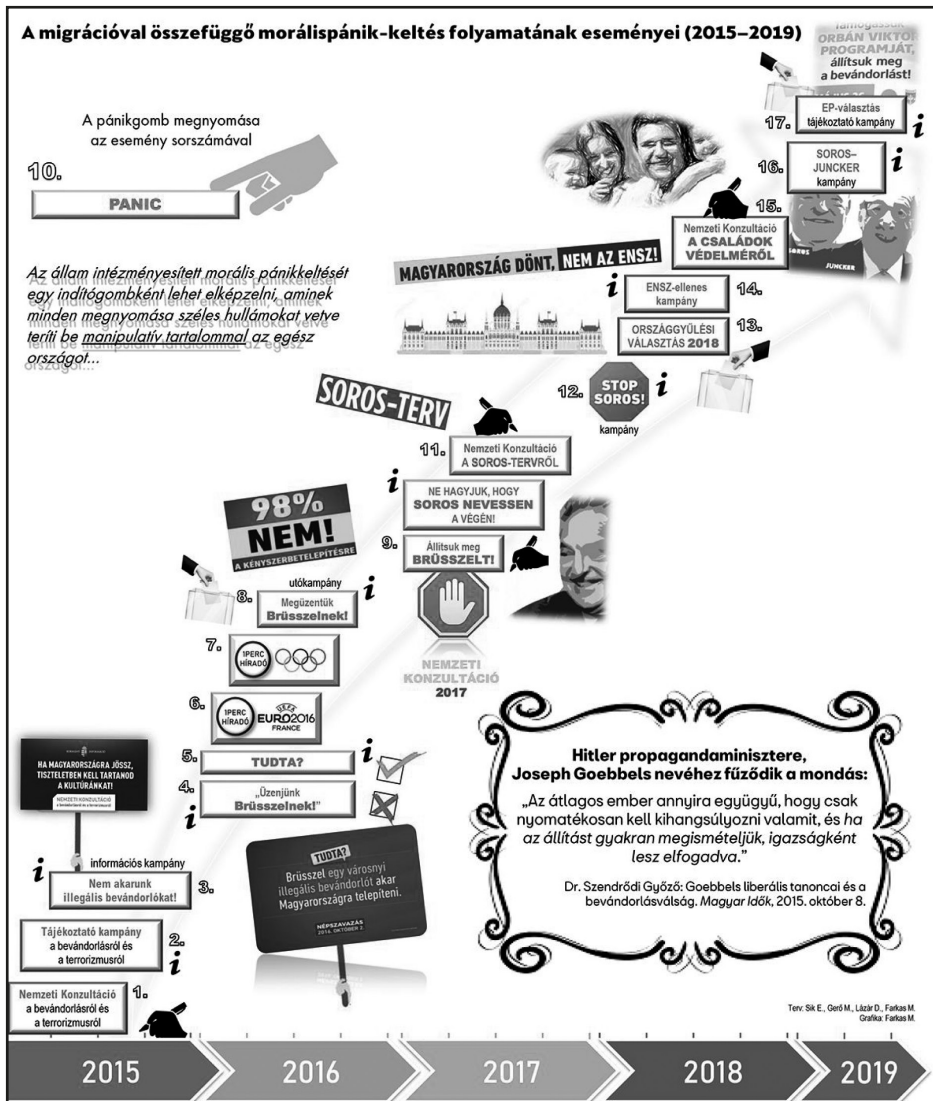
választás utáni népszerűségükből (1. ábra, üres nyíl). A mélypont a netadó bevezetése elleni tüntetéseket követő hónapok voltak (1. ábra, tele nyíl).

Hogy visszanyerje veszni látszó népszerűségét, a kormány keresni kezdte azokat a témákat (halálbüntetés visszaállítása, a civil társadalom pellengérré állítása), amelyek a lakosság szimpátiájának visszaszerzésére a legalkalmasabbnak látszóttak. Ilyen volt az idegenellenesség is, hiszen a magyar lakosság idegenellenességét európai összevetésben, illetve az idegenellenesség mértékének növekedését Magyarországon sok tanulmány igazolta, lásd legutóbb Messing–Ságvári (2019).

Utólag a *Charlie Hebdo* szerkesztősége elleni párizsi terrortámadás (2015. január 7.) után kialakult kormányzati kommunikációt tekinthetjük talán az MPG béta tesztelésének. Hiszen Orbán Viktor miniszterelnök 2015. január 11-én Párizsból már azt üzentte, hogy „Európának új véderőművekre és stabilizátorokra

1. ábra. A Fidesz támogatottsága a szavazásra jogosultak körében (2012. január – 2019. május)
 Forrás: Az ábra alapjául három olyan közvélemény-kutató adatait használtuk, amelyek a vizsgált időszak alatt (majdnem) folyamatosan végeztek politikai közvélemény-kutatást.

2. ábra. Az MPG tizenhét megnyomása

van szüksége ahhoz, hogy megakadályozza a biztonságát fenyegető rengéseket és mozgásokat”. Ettől kezdve a kormány folyamatosan napirenden tartotta a bevándorlás és az azzal összekapcsolt terrorizmus témáját.

Az MPG tizenhét árnyalata
Ezután a gépezet beindult, s a kor-

mány létrehozta, majd 2015 és 2019 között tizenhét alkalommal megnyomta az MPG-t (2. ábra).

A fejezet további részében bemutatjuk az MPG egyes eseményeinek leglényegesebb vonásait. Törekszünk arra, hogy az eseménytörténet bemutatása során a lehető legpontosabban (a kormányzat kom-

munikációjából, mint „tisza forrásból” merítve) járjunk el, elkerülendő a félreinterpreterálás vádját.² Ugyanez okból, az eseménytörténettől minden esetben jól elkülöníthető módon mutatjuk be azokat az értelmezéseket, amelyek ezen eseményeket az MPG részeként felfoghatónak ítélik.

Az első két gombnyomás

A morálistpanik-gomb első két (egymással szorosan összefüggő) eseményére 2015. május és július közepe, illetve június eleje és július közepe között került sor. Kovács Zoltán kormányzóvivő 2015. február 11-én jelentette be, hogy a kormány támogatja a Fidesz azon kezdeményezését, „hogy a megélhetési és gazdasági bevándorlás ügyében nemzeti konzultáció induljon”. Orbán Viktor 2015. április 24-én a Kossuth Rádió *180 perc* című műsorának adott interjújában erősített rá: a legfontosabb európai szintű kérdés a migráció megállítása. A miniszterelnök ismertette azt is, hogy a témában hamarosan kiküldik a nemzeti konzultációs kérdőíveket. Május 5-i sajtótájékoztatóján Kovács Zoltán kormányzóvivő is megerősítette, hogy készülnek a bevándorlásról szóló nemzeti konzultáció nyomtatványai, amelyeket május közepén juttatnak el a magyar emberekhez. Ennek megfelelően 2015. május 13-án meg is kezdődött a konzultációs ívek (1. kép) kiküldése valamennyi magyar háztartásba.

Ahogy arra hazai társadalomkutatók nyilatkozatukban felhívták

a figyelmet, a nemzeti konzultáció egy kérdőíves felmérésnek látszik, de az valójában a közvélemény-kutatás módszerével való durva visszaélés, úgynevezett „push poll”³, vagyis olyan politikai (tele)marketing technika, amelynek célja nem a vélemények mérése, hanem a választók meggyőzése és gondolkodásuk manipulálása. E módszer sajátossága, hogy a kérdés magában hordozza „a helyes” választ, illetve a felkínált válaszlehetőségek a kérdező szándékainak megfelelően torzítanak. Mindennek szemléltetésére vegyük szemügyre a következő két kérdést és a lehetséges válaszokat:

Első kérdés: „Sokféle véleményt lehet hallani az erősödő terrorcselekményekkel kapcsolatban. Ön mennyire tartja fontosnak a terrorizmus térnyerését (a franciaországi vérengzés, az ISIS riasztó cselekményei) a saját élete szempontjából? – Nagyon fontos; Fontos; Nem fontos.

Harmadik kérdés: „Vannak, akik szerint a Brüsszel által rosszul kezelt bevándorlás összefüggésben van a terrorizmus térnyerésével. Ön egyetért ezekkel a véleményekkel? – Teljesen egyetérték; Inkább egyetérték; Nem értek egyet.

Az 1. kérdés felvezetése azáltal kelt félelmet, hogy sejteti a terrorizmus terjedését, majd a kérdésben olyan fogalmakat használ (vérengzés, riasztó), amelyek fokozhatják a félelem érzetét. A válaszlehetőségek kiegyensúlyozatlansága – háromból két válaszlehetőség a kormány által sugallt üzenetet hordozza – biztosítja, hogy az előfeltevés elfogadása mellett (ami megteremti a beszél-

² A tanulmány interneten letölthető változata (amit a papíralapú változat megjelenése után azonnal feltöltünk az academia.edu oldalra) tartalmazza az összes linket, amin az eredeti forrásokat ellenőrizni lehet.

³ <https://www.aapor.org/Education-Resources/Resources/What-is-a-Push-Poll.aspx>

NEMZETI KONZULTÁCIÓ

a bevándorlásról és a terrorizmusról

FELELŐS KIADÓ: MINISZTERELNÖKSÉG

Töltse ki a kérdőívet!

1] Sokféle véleményt lehet hallani az erősödő terrorcselekményekkel kapcsolatban. Ön mennyire tartja fontosnak a terrorizmus térnyerését (a franciaországi vérengzés, az ISIS riasztó cselekményei) a saját élete szempontjából?

Nagyon fontos Fontos Nem fontos

2] Ön szerint az elkövetkező években lehet-e terrorcselekmény célpontja Magyarország?

Komoly esély van rá Előfordulhat Teljesen kizárt

3] Vannak, akik szerint a Brüsszel által rosszul kezelt bevándorlás összefüggésben van a terrorizmus térnyerésével. Ön egyetért ezekkel a véleményekkel?

Teljesen egyetértek Inkább egyetértek Nem értek egyet

4] Tudta-e Ön, hogy a megélhetési bevándorlók törvénytelennül lépik át a magyar határt és az elmúlt időszakban húszszorosára nőtt a bevándorlók száma Magyarországon?

Igen Hallottam róla Nem tudtam

5] Sokféle véleményt hallani a bevándorlás kérdésével kapcsolatban. Vannak, akik szerint a megélhetési bevándorlók veszélyeztetik a magyar emberek munkahelyeit és megélhetését! Ön egyetért ezekkel a véleményekkel?

Teljesen egyetértek Inkább egyetértek Nem értek egyet

6] Vannak, akik szerint Brüsszel politikája a bevándorlás és a terrorizmus kérdésében megbukott és ezért új megközelítésre van szükség ezekben a kérdésekben. Ön egyetért ezekkel a véleményekkel?

Teljesen egyetértek Inkább egyetértek Nem értek egyet

7] Támogatná-e Ön a magyar kormányt, hogy Brüsszel megengedő politikájával szemben szigorúbb bevándorlási szabályozást vezessen be?

Igen, teljes mértékben támogatnám
 Részben támogatnám Nem támogatnám

8] Támogatná-e Ön a magyar kormányt, hogy szigorúbb szabályokat vezessen be, ami alapján őrizetbe vehetők a magyar határt törvénytelenül átlépő bevándorlók?

Igen, teljes mértékben támogatnám
 Részben támogatnám Nem támogatnám

9] Egyetért-e Ön azzal a véleménnyel, hogy a magyar határt törvénytelenül átlépő bevándorlókat a lehető legrövidebb időn belül vissza kell fordítani a saját hazájukba?

Teljesen egyetértek Inkább egyetértek Nem értek egyet

10] Egyetért-e Ön azzal, hogy a megélhetési bevándorlók, amíg Magyarországon tartózkodnak, saját maguk biztosítsák az ellátási költségeiket?

Teljesen egyetértek Inkább egyetértek Nem értek egyet

11] Egyetért-e Ön azzal, hogy a bevándorlás elleni küzdelem legjobb eszköze, ha az Európai Unió tagországai segítik azon országok fejlesztését, ahonnan a bevándorlók érkeznek?

Teljesen egyetértek Inkább egyetértek Nem értek egyet

12] Egyetért-e Ön a magyar kormánnyal abban, hogy a bevándorlás helyett inkább a magyar családok és a születendő gyermekek támogatására van szükség?

Teljesen egyetértek Inkább egyetértek Nem értek egyet

1. kép. A kérdőív

getés „közös hátterét”) az emberek egyetértésnek a felkínált üzenettel. A kérdőív e manipulatív hatását segíti az is, hogy nincs semleges vagy „nem tudom” válaszlehetőség.

A 3. kérdésben a bevándorlás és a terrorizmus – a konzultáció alcímében jó előre sulykolt – összekapcsolására kérdez rá a kérdőív, miközben már előre belerángatja az összefüggésbe a kiszemelt bűnbakot, az EU-t (s talán,

hogy jobban érthető legyen), ehhez a „Brüsszel” fogalmat használva. A válaszlehetőségek kiegyensúlyozatlansága az 1. kérdéshez hasonlóan mestersegesen növeli az egyetértés esélyét.

A hivatalos adatok szerint a 2015. július 15-én záruló nemzeti konzultáció eredményeként 1 millió 254 ezer kérdőívet küldtek vissza postai és más formában, az online válaszadási lehetőséggel pedig 57 973 al-

kalommal éltek. Ennek értelmében a válaszadásra jogosultak 13 százaléka élt a „konzultáció” lehetőségével. A válaszadók túlnyomó többsége a kormányzati narratívát támogatta.

Kovács Zoltán 2015. május 31-én azt is bejelentette, hogy a nemzeti konzultációhoz kapcsolódóan tájékoztató kampányra kerül sor (2., 3., 4. kép).

Noha a tájékoztató kampány cím-

A harmadik gombnyomás

2015. július 8-án jelentette be a kormány, hogy a nemzeti konzultáció „sikerét” és a „magyar reformokat” propagáló újabb „tájékoztató” kampányt indít, amely során többek közt a következő üzenettel árasztották el az országot: „Nem akarunk illegális bevándorlókat. A magyar reformok működnek!” (6. kép). A kampány

2. kép

3. kép

4. kép

zette látszólag a (lekezelő módon letegezett) bevándorló, valójában a félelemkeltő plakátszövegek valódi célközönsége a magyar lakosság, hiszen a szövegeket magyarul írták, s a legtöbb plakátot ott helyezték ki, ahol a menedékkérők nem fordultak elő (Nagy 2016).

Noha a nemzeti konzultációk választásai nem reprezentálják a magyar lakosságot (hiszen nem véletlenszerű, hogy kik töltik ki és küldik vissza a kérdőíveket), 2015. július 25-én Orbán Viktor Tusnádfürdőn elmondott beszédében, 2015. július 27-én Kovács Zoltán sajtótájékoztatóján egyfajta háborús győzelemről szóló jelentés formáját öltve értékelte a konzultáció eredményét (5. kép).

5. kép

keretében, szeptember második felében, a magyar háztartások számára „a magyar reformokat” propagáló tájékoztató kiadványokat is kiküldtek. Ez a kampány 2015. szeptember végén zárult. A kampány közben folyamatosan zajlott a műszaki határzár építése a magyar–szerb határon.

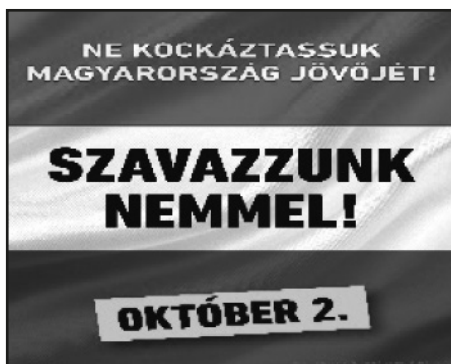
6. kép

Ennek a gombnyomásnak a következő jellemzői tekinthetők manipulálónak: (1) tájékoztatás helyett a kormány üzenete a kampány tárgya, (2) az alany megnevezéséhez egy negatív jelző társul, (3) az üzenet küldője (vagyis a magyarság megtestesítője) ezzel szemben vonzó (mosolygó, csinos és nő), s végül (4) az üzenetbe belekevernek egy pozitív üzenetet „itthonról”, aminek semmi köze az

előzőhöz, s tisztázatlan a tartalma is (Mi az, hogy reform? Mit jelent az, hogy működik?)

A negyedik és az ötödik gombnyomás

Az úgynevezett kvótanépszavazás (lásd később a 8. gombnyomás alcíménél) kezdeményezését 2016. február 24-én jelentette be Orbán Viktor rendkívüli sajtótájékoztató keretében, s a kormányzati kommunikáció az MPG vad nyomogatásába kezdett. 2016. május közepén kezdetét vette – valamennyi médiafelületen (plakátokon, újsághirdetéseken, valamint rádió- és tévéreklámokban) – az „Üzenjünk Brüsszelnek, hogy ők is megértsék!” és a 2016. október 2-án megtartandó kvótanépszavazáson való nemmel szavazásra buzdító kampány (7. és 8. kép). Miután az Országgyűlés 2016. május 10-én megszavazta a kormány által

7. kép

8. kép

kezdeményezett népszavazást, Tuzson Bence államtitkár 2016. május 13-án akként nyilatkozott, a kormány kötelessége, hogy tájékoztassa az embereket, és felhívja a figyelmüket a kényszerbetelepítés veszélyeire, ezért indít kampányt.

2016. július 18-án a kormány újra rátenyerelt a morálispánik-gombra.⁴ Ekkor indult útjára – szintén plakátokon, újsághirdetéseken, valamint rádió- és tévéreklámok formájában – a „Tudta (...)?” kampány, amellyel

9. kép

a kormányzat azt kívánta sugallni, hogy egyértelmű összefüggés van a migrációs folyamatok, a menekülteket támogató civil szervezetek, a terrorizmus és más erőszakos cselekmények között (9. kép).⁵

⁴ Noha a jogszabályok értelmében hivatalosan csak 2016. augusztus 23-án indulhatott volna a 2016. október 2-i úgynevezett kvótanépszavazást megelőző kampány, a morálispánik-keltés újabb hulláma – ahogy az a fentiek alapján látható – az ezt megelőző időszakban, május közepétől kezdve beindult. Az, hogy az efféle szabályszegések (politikai és jogi) következmények nélkül maradnak, a politikai és a jogi kultúra végletesen leromlott hazai állapotáról tanúskodik.

⁵ Óriásplakáton, újsághirdetéseken és reklámspotokban innentől kezdve hónapokon át szerepeltek a következő üzenetek:

„Tudta? A bevándorlási válság kezdete óta Európában több mint 300-an haltak meg terroristámadásban.”

„Tudta? Tavaly másfél millió illegális bevándorló érkezett Európába.”

„Tudta? Csak Líbiából közel egymillió beván-

A hatodik és hetedik gombnyomás

A rövid, egy-két perces villámhíradók 2015. március 15. óta állandó elemei a közszolgálati média különféle csatornáin futó adásoknak, azokkal akár napi 40-50 alkalommal is találkozhatnak a tévénézők. Az ilyen típusú híradások a média-manipuláció tökéletes példái. Mivel ezeket a villámhíradókat olyan tartalmak közé ékelik be, amelyeknek semmilyen közük nincs a hírekhez, azokat olyanok is látják, akik egyébként nem fogyasztanak ilyen jellegű politikai médiatartalmakat. A rövid, erejüket intenzív témák gyors egymásutániságából nyerő villámhírek vonzzák a figyelmet. Tartalmi szempontból kommunikációsan jól bejáratott, előzetesen már megfelelően „felépített” témákra építenek. Emiatt e hírek funkciója elsődlegesen az, hogy a néző fejében már meglévő tudástartalmakat hívjon elő.⁶ E rövid hírblokkok tömörített formában tartalmazzák a nézők felé korábban már gondosan kommunikált és elültetett tudást.

A morálistánc-gomb e sajátos formájának működését figyelhetjük meg a 2016-os labdarúgó Európa-bajnokság és a 2016. évi nyári olimpiai játékok közmédia-csatornáin futó tévéközvetítései szünetében folyamatosan sugárzott „Egy Perc Híradó”

dorló akar Európába jönni.”

„Tudta? A párizsi merényletet bevándorlók követték el.”

„Tudta? A bevándorlási válság kezdete óta ug-rásszerűen emelkedik a nők elleni zaklatások száma Európában.”

„Tudta? Brüsszel egy városnyi illegális bevándorlót akar Magyarországra telepíteni.”

⁶ Más szóval, a villámhíreket olyan katalizátorként kell elképzelnünk, amely képes mozgásba hozni, aktiválni a korábban elsajátított, szunnyadó tudást.

kapcsán. A kormányzat migrációval kapcsolatos morálistánc-keltése fő üzeneteit a sportesemények közvetítése szüneteiben sugárzott „Egy Perc Híradó” formájába csomagolva közvetlenül tudta eljuttatni a közvetítéseket követő, a közmédia felületeire más esetben nem vagy csak ritkán tévedő lakosoknak.⁷ A villámhírek a hazánk felé tartó menekültekről minden esetben negatív kontextusban, a migráció és a bűnözés közé egyenlőségelet téve, illetve a menekültek („köztük”) és a magyar emberek között („köztünk”) lévő kulturális különbségeket hangsúlyozva szólnak.

Az Eb 2016. június 10-től 2016. július 10-ig tartott, a morálistánc-gombot az „Egy Perces Híradó” formájában tehát ezeken a napokon nyomogatta a propagandagépezet. Szűk négy hét kihagyás után a morálistánc-gombot újraélesztették, a 2016. évi nyári olimpiai játékok – amely 2016. augusztus 5. és 2016. augusztus 21. közt zajlott – közvetítései alatt az Eb esetében már jól bejáratott séma szerint zúdult a nézőkre a manipulatív tartalom.⁸

⁷ A közmédia sportcsatornája, az M4 saját kimutatása szerint például a labdarúgó Európa-bajnokság alatti időszakban naponta 2 millió 669 ezren kapcsolak az adóra, ami a teljes népesség 30 százaléka. Az Eb ideje alatt – a június 10-től július 10-ig tartó időszakban – összesen 7 millió 246 ezren néztek bele hosszabb-rövidebb időre az M4 Sport valamelyik műsorába, ez a magyar népesség 82 százaléka. Az MTVA összesített adatközléséből az is kiderül, hogy a 2016. évi nyári olimpiai játékok 16 napjából 13 napon volt piacvezető a csatorna, és összesen 11 sportesemény nézettsége haladta meg a 600 ezer főt és további 31 esemény nézettsége volt 500-600 ezer között.

⁸ Az „Egy Perc Híradó” jellemző tartalmairól, köztük a migrációval kapcsolatos morálistánc-keltés elemeiről szóló összeállítást lásd: <https://444.hu/2016/07/18/van-egy-perce-egy-kicsit-atmosnank-az-agyat-a-meccs-szueketeben>.

A nyolcadik gombnyomás

A 2016. október 2-i népszavazás kérdése a következő volt: „Akarja-e, hogy az Európai Unió az Országgyűlés hozzájárulása nélkül is előírhasssa nem magyar állampolgárok Magyarországra történő kötelező betelepítését?”

A kérdés alapvető torzítása az, hogy a kvótareferendumra mint már eldöntött EU-s javaslatra hivatkozik (Bognár [et al.] 2018). A kérdés szerkezete olyan, mintha azt kérdeznénk valakitől: „Egyetért-e, hogy a polgármester az Ön családja megkérdezése nélkül eldönthesse, ki költözzön az Ön otthonába?” A kérdés tehát értelmetlen, de nem is ez lehetett a kérdés megfogalmazóinak szándéka, hanem az, hogy elborzaszták a kérdeztet, hiszen ki szereti, ha fenyegetik a magánszféráját?

A népszavazás érvénytelen lett, ugyanis azon a szavazásra jogosultak kevesebb mint 50 százaléka vett részt. Ennek ellenére – arra hivatkozva, hogy a szavazáson részt vevők 98 százaléka kvóta ellen szavazott – a kormányzati kommuniká-

ciós eszközként használta az eredményt, igyekezve azt úgy beállítani, mint amely informális felhatalmazást adott a kvóta elutasítására. A kvótanépszavazás „eredményeit” intenzív információs kampány keretében kommunikálták, a kormány a népszavazást követően, 2016 októberében elárasztotta a kék alapon nagy „Megüzentük Brüsszelnek: 98 százalék nem! a kényszerbetelepítésre” feliratú óriásplakátokkal (10. kép).

A kilencedik gombnyomás

2017 tavaszán a kormány intézkedéseit élesen kritizáló Európai Uniót – mint a magyarok legfőbb ellenségét – vette elő ismét a kormány a morálistánc-gomb újabb megnyomásához. Az „Állítsuk meg Brüsszelt!” nemzeti konzultáció és az ahhoz kapcsolt kampány megindítását Orbán Viktor 2017. február 20-án jelentette be. Innentől kezdve a kormányzati kommunikáció azon volt, hogy megágyazzon az MPG újabb használatának (11. kép). 2017. március 26-án Dömötör Csaba jelentette be, hogy a következő héten elkezdődik a nemzeti konzultáció, s a postán kiküldött ívek 2017. március 31-től indultak el a háztartások felé.

A konzultációs kérdőív hat kérdése ismét azt próbálta sulykolni, hogy világos összefüggés van a migráció és az erőszak/terrorizmus között, ugyanakkor ehhez a propaganda által már évek óta hangoztatott állításhoz a menedéket kérők mellett két bűnbakot is hozzárendelt: az Európai Uniót és a menekültek jogaiért küzdő civil szervezeteket. A nemzeti konzultációs kérdőívhez csatolt miniszterelnöki levél állításait vizsgálva jól illusztrálható az MPG működése:

10. kép

„Azért írok Önnek, mert ismét nagy döntések előtt állunk.” – pánik
 „Brüsszel több olyan tervvel állt elő, amelyek veszélyeztetik a nemzeti függetlenségünket és az ország biztonságát.” – veszély

„A bürokraták...” – Ellenszenves bűnbakok arctalan tömege.

„...arra akarnak kényszeríteni minket, hogy [...] engedjük be az illegális bevándorlókat.” – Fenyegetés.

„Brüsszelt meg kell állítanunk! Nem fogjuk engedni, hogy a fejünk fölött hozzanak döntéseket. A határainkat meg kell védenünk, a betelepítést pedig meg kell akadályoznunk.” – Harc, háború a már ismert bűnbak (elnyomó külső hatalom) ellen.

„Ahhoz, hogy sikeresen akadályozzuk meg a veszélyes brüsszeli terveket, szükség van a magyar emberek támogatására.” – Az üzenet summázata, s az ajánlott megoldás: egyet kell érteni a kormányzattal, ami mert az (és csak az) képes megvédeni a népet.

A sugalló kérdés és a torz válasz alkalmazására a második kérdés tökéletes példa:

„Az elmúlt időszakban egymást követték a terrortámadások Európában. Ennek ellenére Brüsszel kényszeríteni akarja Magyarországot, hogy az illegális bevándorlókat engedjük be. Ön szerint mit tegyen Magyarország?”

a) A magyar emberek biztonsága érdekében felügyelet alá kell helyezni az illegális bevándorlókat addig, amíg a hatóságok döntenek ügyükben.

b) Engedjük, hogy az illegális bevándorlók szabadon mozoghassanak Magyarországon.”

A kérdés az MPG három szokásos összetevőjét (terrorizmus, mig-

ráció és Brüsszel) olvasztja egybe. Megfigyelhető továbbá a terrorcselekmények rendszeressé válásának túlhangsúlyozása, a migráció kifejezésnek (amely önmagában negatív konnotációval bír) a legtöbbször szintén negatívként alkalmazott „illegális” jelzővel való együttes használata, valamint Brüsszel elnyomóként való ábrázolása (hasonlatosan ahhoz a módhoz, ahogyan a hazánkat a múltban elnyomó török, osztrák birodalmakra vagy a Szovjetunióra szokás hivatkozni). A lehetséges két válasz egyike (a.) a biztonsági diskurzust a bürokratákról szóló diskurzussal keverve alkalmazza, a b. válasz karikatúraszerűen hangsúlyoz túl egy liberális (laissez-faire) alternatívát.

A nemzeti konzultációs kérdőívek megválaszolására – az eredetileg kitűzött 2017. május 20-i határidőt meghosszabbítva – 2017. május 31-ig adott lehetőséget a kormány. Kormányzati szereplők a nemzeti konzultáció utolsó napján, 2017. május 31-én és az azt követő napon, 2017. június 1-jén is nagy sikerként (1,7 millió válasz érkezett be, amely a válaszdadásra jogosultak 21 százalékéa) propagálták a kampányt.

A kampányt 2017. július 15-ig úgynevezett „utó kampány” követte. Ennek részeként a kormány a nyilvánosság előtt folyamatosan a nemzeti konzultáció eredményeivel büszkélkedett, illetve a nemzeti konzultáció eredményeit hirdető új plakátokat is kihelyeztek (12. kép). Mindeközben 2017. június 13-án az Országgyűlés elfogadta a kormánykritikus civil szervezetek működésének megnehezítését célzó, „külföldről támogatott szervezetek átláthatóságáról” szóló 2017. évi LXXVI. törvényt (a „civiltörvényt”).

11. kép

12. kép

A tizedik gombnyomás

Amint véget ért az „Állítsuk meg Brüsszelt!” nemzeti konzultáció (és utókampánya), 2017. június 30-án a kormány bejelentette, hogy a 2017-es nemzeti konzultáció „eredményei” alapján új „tájékoztató” kampányt indít. A morálispánik-keltés ezen újabb eseményének fő bűnbakja Soros György és az ő világméretű összeküvése lett. A kampány üzenetei (13., 14. kép) által kiváltott nemzet-

13. kép

14. kép

közi felháborodást látva a kormány ezzel a morálispánik-gombnyomással nagyon gyorsan, alig tíz nap alatt felhagyott.

A tizenegyedik és

a tizenkettedik gombnyomás

2017. szeptember 18-án Orbán Viktor miniszterelnök napirend előtti felszólalásában jelentette be, hogy a kormány újabb nemzeti konzultációt indít, ezúttal a „Soros-tervről”. Kovács Zoltán kormányzóvivő 2017. szeptember 28-án jelentette be, hogy október második hetében kipoztázzák a konzultációs kérdőíveket. A kérdőív 2017 októberének második hetében érkezett meg a magyar háztartásokba.

A konzultációs kérdőív hét kérdése és az ahhoz csatolt alapos magyarázatok elemzése külön tanulmányt érdemel, de a válaszlehetőségek legalább kiegyensúlyozottak voltak: „igen”, támogatom a „tervet”, „nem”, nem támogatom a „tervet”. A csatolt kép (15. kép) Soros már korábban látott mosolya volt, ami a „nevető zsidó” nációk által terjesztett antiszemita toposzára emlékeztet (Stein–Zimmermann 2017).

25

15. kép

A nemzeti konzultáció hivatalosan 2017. október második hetétől 2017. december 1-jéig tartott, ugyanakkor a kormányzat nyilvános kommunikációjában a nemzeti konzultáció ered-

ményeire való hivatkozás 2017. december végéig folyamatosan jelen volt.

A nemzeti konzultáció időszaka alatt a kormányzati kézivezérlés alatt álló média szorgalmasan dolgozott azon, hogy a lakosság „helyesen” válaszoljon. A „Soros-terv” keretezésének fő jellemzőit vizsgáló tanulmány kimutatta, hogy a vizsgált időszakban a közszolgálati hírműsorok gyakorlatilag mindennap foglalkoztak a Soros-tervvel (Bencsik 2018). A keretezés központi elemét az képezte, hogy az Európai Parlament és az Európai Bizottság a menekültügyi rendszer reformjával a Soros-tervet akarja végrehajtani. Ennek alátámasztására a közmédia híradásai igyekeztek lerántani a leplet azon európai parlamenti politikusokról, akik „Soros legfőbb támogatói”, olyan módon, hogy azzal ellenérzéseket keltsenek a nézőkben. A hírműsorok minden esetben közvetítették a kormánypárti politikusok felhívását, „hogy az emberek vegyenek részt a Soros-tervvel kapcsolatos nemzeti konzultáción, töltsék ki a konzultációs kérdőívet, mert így védhetik meg a hazájukat.” (Bencsik 2018: 22)

Amint kifutott a „Soros-tervről” szóló nemzeti konzultációs kampány, a kormány 2018 januárjában ismét rátenyerelt az MPG-re. 2018. január közepén jelent meg a Soros Györggyel és a migrációval riogató kampány újabb üzenete (16. kép). Okkal feltételezhető, hogy ezt a kampányt tudatosan időzítették a kormány 2018. február 13-án benyújtott ún. „Stop Soros” törvénycsomag-tervezet megalapozásához.⁹

16. kép

A tizenharmadik gombnyomás
2018. január 30-án jelentette be a kormány a parlamenti választáshoz kapcsolódó kampányt, amelynek az egész országot februárban elárasztó plakátjai (17. kép) a magyar ellenzéki pártok vezetőit Soros György ölelésében ábrázolják, drótvágókkal a kezükben a migráció megállítására hivatott kerítés előtt.

Ezt a „Stop Soros” kampánnyal átlapoló kampányát a kormánypárt ismét a migrációs veszéllyel kapcsolta össze: „Az ellenzéki vezetők számára Soros akarata az első. Készek végrehajtani a Soros-tervet: lebontanák a határzárát és betelepítenék a bevándorlókat. Ezért hiába látszanak reménytelenül bénának, mégis veszélyesek. Erre a veszélyre hívjuk fel mostantól a figyelmet az alábbi plakáttal. Nekünk Magyarország az első, ezért mindent meg fogunk tenni annak érdekében, hogy megakadályozzuk a Soros-tervet. Add tovább!” (A Fidesz hivatalos Facebook-oldalán 2019. január 30-án közzétett bejegyzés szövege.)

A plakátok egészen a választásig (április 8.), sőt április második feléig láthatók voltak országsszerte (a választásokon induló pártok 2018. május közepéig voltak kötelesek eltávolítani őket¹⁰).

⁹ Erről bővebben lásd az Eötvös Károly Közpolitikai Intézet jogi elemzését: http://ekint.org/lib/documents/1516798824-StopSoros20180124_OK.pdf

¹⁰ A választási törvény szerint a szavazás nap-

17. kép

A tizennegyedik gombnyomás
Mindeközben a kormányzati kommunikáció már elkezdte előkészíteni az MPG ENSZ-ellenes kampányát. 2018. február 27-én Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter nyilvánosan is javaslatot tett arra, hogy a kormány indítson „tájékoztató” kampányt az ENSZ migrációs csomagjáról, majd 2018. március 1-jén valóban be is jelentették, hogy „tájékoztató” kampány indul „a migráció témakörében”. Az ENSZ-ellenes kampány keretében – az országgyűlési választások kampányával átfedésben – a kormány folytatta a feltartóztatathatatlan migrációs hullámmal való riogatást (18. kép):

18. kép

„Az ENSZ azt akarja, hogy folyamatosan fogadjunk be migránsokat. Magyarország dönt, nem az ENSZ!”

„Az ENSZ azt akarja, hogy fizessük a migránsok letelepedését és munkavállalását. Magyarország dönt, nem az ENSZ!”

jához képest egy hónapon belül, tehát 2018. május 8-án 16 óráig kellett eltüntetni a plakátokat.

A kampány keretében 2018. március végén jelentek meg azok a plakátok, amelyekeken menekülteknek tömegét (mind férfiak) és egy óriási STOP-táblát lehet látni (19. kép). Az ENSZ-ellenes kampány részeként bevezetett plakát alig egy hétig le-

19. kép

hetett kint, ugyanis a Kúria annak további közzétételétől 2018. április 6-án kelt határozatában¹¹ eltiltotta a kormányt.¹²

A tizenötödik gombnyomás

A kormány 2018. október legvégén jelentette be, hogy nemzeti konzultációt indít a családok védelméről. A 2018. november elején induló kampány azért része az MPG-nek, mert rögtön az első kérdés a következőképpen fogalmaz:

„Európa és Magyarország jelentős problémája a népességfogyás. A brüsszeli bürokraták szerint a népességcsökkenést bevándorlók betelepítésével kell orvosolni. Brüsszel ezért akar állandó betelepítési mechanizmust és európai bevándorlási ügynökséget,

¹¹ A Kúria Kvk.III.37.421/2018/8. számú határozata.

¹² A Kúria többek között azért tiltotta el a kormányt e plakátok használatától, mert a kormány képviselői nem tudták indokolni, hogy a plakát milyen közfunkciót teljesítene be, illetve mert meglátása szerint azzal a Fidesz-MPSZ és KDNP jelölőszervezetek választási kampányát erősítette (a kampánytevékenység pedig ezt az időszakot tekintve jogszabályi tilalom alatt állt).

amely menedzseli a folyamatos migrációt. Mi azonban úgy gondoljuk, hogy bevándorlás helyett a gyermeket nevelő családok fokozott támogatására és a gyermekvállalás ösztönzésére van szükség. Egyetért-e Ön azzal, hogy a népeségfogyást nem bevándorlással, hanem a családok erőteljesebb támogatásával kell orvosolni?”

Dömötör Csaba, a Miniszterelnöki Kabinetiroda parlamenti államtitkára a 2018. október 28-i sajtótájékoztatón akként fogalmazott, hogy azért döntöttek a konzultáció elindítása mellett, mert „az európai és a magyar politika legfontosabb vitapontja: eldönthetik-e mások helyettünk, kivel élhetünk együtt”, azt is hozzátéve, hogy „Brüsszel ezt helyettünk akarja eldönteni”. A „migrációs veszélyre” utalva pedig azt is hozzátette, hogy „a bürokraták támogatják a bevándorlást, többek között arra hivatkozva, hogy az megoldaná a népesedési problémákat”.

2018. november 5-én Novák Katalin család- és ifjúságügyért felelős államtitkár jelentette be, hogy a konzultációs kérdőíveket elkezdték kipostázni, a nemzeti konzultáció hivatalosan 2018. december 21-én ért véget. A kormányzat az eredményeket azok kommunikációja során is igyekezett összekötni a migráció témájával. Dömötör Csaba államtitkár 2019. január 22-i sajtótájékoztatóján például úgy nyilatkozott, hogy a válaszok alapján egyértelmű, az emberek azt szeretnék, hogy „Magyarország maradjon magyar ország, és legyen családbarát hely”.

A tizenhatodik

és a tizenhetedik gombnyomás
2019-ben két, egymással szorosan összefüggő MPG-nyomásra került

sor. 2019. február 15-én a kormány bejelentette, hogy tájékoztató akciót indít „a bevándorlást ösztönző brüsszeli tervekről”. Pár nappal később, 2019. február 18-án egy, a kormány Facebook-oldalán közzétett bejegyzésben elhelyezett kép alapján az is kiderült, hogy ez a „tájékoztató akció” tartalmilag Soros György és Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság elnöke arcképét felhasználva az „Önnek is joga van tudni, mire készül Brüsszel!” szlogenre épül (20. kép). A kampány során használt plakátokon, újsághirdetéseken, valamint rádió- és televízióreklámokban a következő állításokat fogalmazta

20. kép

meg a kormány: „Be akarják vezetni a kötelező betelepítési kvótát. Gyengíteni akarják a tagállamok határvédelmi jogait. Migránsvíziummal könnyítenék a bevándorlást.”

Ez a propagandatechnika magán hordja az MPG valamennyi elemét: hamis és álhírek összemosása a világméretű összeesküvést sejtető többszereplős bűnbakgárda (külföldi elnyomó és spekuláns) gonosz (gúnos?) öregemberi vigyorával.

E kampányt (és különösen Juncker arcképének felhasználását) erős nemzetközi felháborodás kísérte, a kormány a „tájékoztató akciót” a 2019. május 23. és 26. között esedékes európai parlamenti választásokra készülő európai aktorok és különösen az Európai Néppárt – amely pártcsaládhoz a Fidesz is tartozott – politikusainak nyomására 2019. március közepén leállította.

Az MPG újbóli megnyomására azonban nem kellett sokáig várni. Az európai parlamenti választási kampány részeként Orbán Viktor 2019. április 5-én „hét pontos programot”¹³ hirdetett a bevándorlás megállításáért. A „hét pont”, amely az MPG már jól ismert elemeivel (bűnbakképzés, pánik, félelem, harc, illetve az emberek és a kormány szövetsége, mint felkínált megoldás a veszélyekre, álhírek, stb.) dolgozik, – a következő volt:

1. „A migráció kezelését el kell venni a brüsszeli bürokratáktól és vissza kell adni a nemzeti kormányoknak!”

2. „Egyetlen ország se legyen kötelezhető migránsok befogadására akarata ellenére!”

3. „Senkit se engedjenek be Európába érvényes igazolvány, dokumentumok nélkül!”

4. „Szüntessék meg a migránskártyákat és a migránsvízumot!”

5. „Brüsszel ne adjon több pénzt Soros György bevándorlást segítő szervezeteinek, ehelyett térítsék meg a határvédelem költségeit!”

6. „Európában senkit se érhessen hátrányos megkülönböztetés azért,

mert kereszténynek vallja magát!”

7. „Bevándorlást ellenző vezetők legyenek az uniós intézmények élén!”

Az európai parlamenti választások kampányidőszaka hivatalosan 2019. április 6-tól május 26-ig tartott. Április 6-án kerültek ki a hirdetőoszlopokra a kormánypárt újabb plakátjai, jelentek meg nyomtatott újság- és online-hirdetése, rádió- és televízióreklámjai, valamint egyidejűleg elindult a Fidesz „országos aláírásgyűjtő akciója” is. A plakátokon, hirdetésekben, reklámokban és az aláírásgyűjtő íveken – amelyek a kormánypárt országszerte felállított köztéri standjainál, valamint interneten is kitölthetők voltak – egyaránt szerepelt a Fidesz kampányának fő üzenete: „Támogassuk Orbán

21. kép

Viktor programját, állítsuk meg a bevándorlást!” (21. kép), amivel Orbán személyéhez kötötte az EU-választást.

A kormánypárti propaganda a választási kampány kezdete óta gondosan ügyelt arra, hogy a különböző kommunikációs platformokon újabb és újabb formában jelenítse meg a „migrációs veszélyt”. 2019. május 3-án például egy olyan videót publikáltak, melyben egy Magyarországon elfogott terroristagyanús

¹³ A miniszterelnök által meghirdetett „hét pont” szerepel a kormánypárt „országos aláírásgyűjtő akciójának” ívein is.

személy példáján keresztül magyarázzák el, mi várhat Európára, ha a magyar választók nem a Fideszre szavaznak.

Gondolatok az MPG és Magyarország jövőjéről

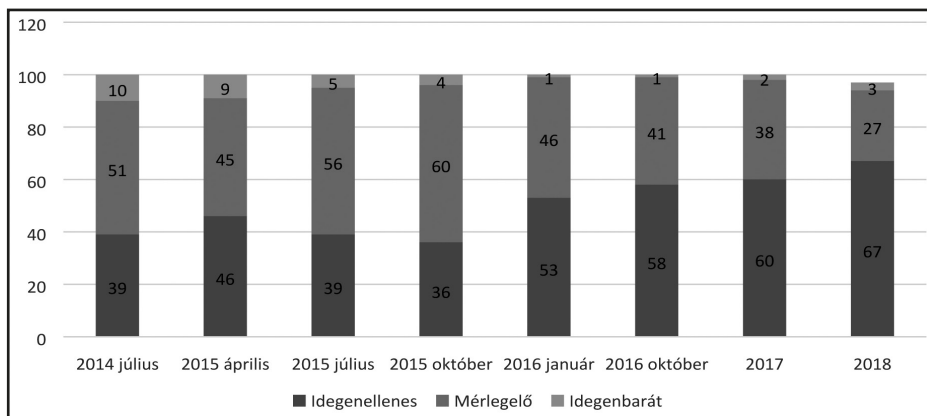
1. Kezdjük azzal, hogy noha a korábban megismert MPG-technikákat felhasználó médiabeli manipuláció és helyi politikusok migránsozása bőven volt a 2019. évi önkormányzati választások idején, de nem láttuk jogosnak ezeket egy önálló MPG-aktusként leírni, mert nem tudtunk azonosítani olyan központilag irányított és finanszírozott tevékenységet, ami definíciónk szerint elengedhetetlen az MPG léteéhez. A kérdés ezután az, hogy vajon véget vetett-e a kormány az MPG nyomogatásának? A kérdést majd a tanulmány 3.0 vagy 4.0 változataiban fogjuk megválaszolni.

2. Azt, hogy az MPG már rövid távon is hat az emberek gondolkodására (illetve ennek ösztönös reakciókkal való felváltására) az idegenellenesség mértékének alakulásával lehet illusztrálni. Mint a 3. ábra

mutatja az idegenellenesség mértéke akkor ugrott meg, amikor véget ért a menedéket keresők tömeges átáramlása Magyarországon, s az idegenellenesség 2018-ig tovább nőtt.

Feltételezzük, hogy ez a trend az MPG hatásának tudható be. Ezt sejtetheti az idegenellenesség más európai országokhoz képesti gyorsuló növekedése is. Összehasonlítva több európai ország idegenellenességének alakulását, a kutatók azt találták, hogy Magyarország volt az egyetlen, ahol az idegenellenesség 2014 és 2016 között ugrásszerűen megnőtt (Messing–Ságvári 2019).

3. Az MPG rövid távú hatásának tudjuk be azt is, hogy míg minden vizsgált országban a kutatók találtak olyan társadalmi csoportokat, amelyek az átlagnál sokkal jobban vagy kevésbé voltak idegenellenesek, addig 2016-ban Magyarországon ilyen eltérések nem léteztek (Messing–Ságvári 2019). Vagyis ez egy olyan ország, ahol minden társadalmi csoportban azonos arányban vannak azok, akik ugyanazt gondolják: hogy nem szabad menedéket keresőket beengedni.

3. ábra. Az idegenellenesek, mérlegelők és idegenbarátok aránya 2014 júliusa és 2018 között.
Forrás: Tárki 2014–2018

Az MPG hatása abban is érzékelhető, hogy miközben 2002-höz képest két kivétellel¹⁴ minden társadalmi csoportban csökken a kü-

lönbség a társadalmi csoportok idegenellenességének mértéke között, több dimenzióban (kor, jövedelem) ez a folyamat 2014 és 2016 között felgyorsult.

¹⁴ A nemek között sosem volt eltérés, a társadalmi státuszcsoportok esetében 2014-hez képest (ekkor volt a különbség a legalacsonyabb) a képzetlen dolgozók idegenellenessége jobban nőtt, mint a vezetőké/értelmiségieké (15% és 9%).

Végül egy táblázat. A releváns társadalmi dimenziók ellentétes pólusainak idegenellenessége közötti különbség 2002, 2012, 2014 és 2016-ban Magyarországon.

	2002	2012	2014	2016
Férfi – nő	3	1	3	1
70 feletti – 19 alatti	20	17	15	8
Felsőfokú – általános iskolai végzettségű	x	20	16	14
Falusi – nagyvárosban élő	15	11	4	6
Rosszul – jól élő	24	17	19	14
Alacsony – magas jövedelmű	x	16	9	1
Képzetlen munkás – vezető/értelmiségi	21	18	10	16

x – adathiány

Forrás: European Social Survey 2002, 2012–2016

Barlai Melani – Endre Sik (2017) A Hungarian Trademark (a “Hungarikum”): the Moral Panic Button, in: *The Migrant Crisis European Perspectives and National Discourses* eds.: Melani Barlai, Birte Fachnrich, Christine Griessler, Markus Rhomberg, LIT, pp. 147-168. https://www.academia.edu/33599524/A_Hungarian_Trademark_a_Hungarikum_the_Moral_Panic_Button

Bencsik Márta (2018): A közszolgálati média szerepe az álhírek és dezinformáció elleni üzdelemben in *Mérték Füzetek* 16. 14–21. <https://mertek.eu/wp-content/uploads/2018/11/16-mediamegfigyeles-hun-2018-11-04-01-single.pdf>

Bernáth Gábor – Messing Vera (2015): Bedarálva. A menekültekkel kapcsolatos kormányzati kampány és a tőle független megszólalás terepei. Médiakutató

<http://www.socio.mta.hu/bernath-gabor-messing-vera-2015-bedaralva>

Bognár Éva – Ráchel Surányi – Endre Sik (2018) The case of Hungary – de Wilde goes wild CEASEVAL Working Paper No. 8, Chemnitz, http://ceaseval.eu/publications/08_BognarSik_Suranyi_The_case_of_Hungary.pdf

Gerő Márton – Endre Sik (2019) The Moral Panic Button: Construction and Consequences, Manuscript, Budapest.

Lázár Domokos – Sik Endre (2019) Ez a szupermanipuláció az igazságra törekvés értékét is eltüntetheti, 24.hu <https://24.hu/belfold/2019/05/31/sik-endre-moralis-panik-propaganda/>

Messing Vera; Ságvári Bence (2019): “Still divided but more open: Mapping European attitudes towards migration before and after the migration crisis”, FES, Budapest, <http://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/15322-20190505.pdf>

Nagy Zsófia (2016): Repertoires of Contention and New Media: The Case of a Hungarian Anti-billboard Campaign, *Intersections*. EEJSP 2(4): 109–133. <https://intersections.tk.mta.hu/index.php/intersections/article/view/279/127>

32

Sik Endre (2018): “Nyomkodja a kormány a pánikgombot, így egyre jobban irtózzunk az idegenektől”, 24.hu <https://24.hu/belfold/2018/12/19/migrans-moralispanik-kutatas/>

Sik Endre – Melegh Attila (2017) A view from Eastern Europe: Tentative thoughts on crisis and calamity Beyond the Migration and Asylum Crisis, ed.: Ferruccio Pastore, Views, Aspen Institute Italia, Treccani, pp. 72-77. <https://www.aspeninstitute.it/en/programs/E-book/beyond-migration-and-asylum-crisis-options-and-lessons-europe-0>

Sik Endre – Simonovics Bori – Szeidl Blanka (2016) Az idegenellenesség alakulása és a bevándorlással kapcsolatos félelmek Magyarországon és a visegrádi országokban REGIO 24 (2):81-108 http://regio.tk.mta.hu/index.php/regio/article/view/114/pdf_95

Sik Endre – Bori Simonovits (2019a) The sociological characteristics of the discourse on relocation quotas in Hungary, Tárki, Budapest, Ceaseval Working Paper.

<http://www.tarki.hu/eng/ceaseval-working-paper-sociological-characteristics-discourse-relocation-quotas-hungary-endre-sik>

Simonovits Bori – Endre Sik (2019b) The first results of the content analysis of the media in the course of migration crisis in Hungary, Tárki, Budapest, Ceaseval Working Paper.

<http://www.tarki.hu/index.php/eng/ceaseval-working-paper-first-results-content-analysis-media-course-migration-crisis-hungary-endre>

Stein, Shimon – Moshe, Zimmermann (2017): Analysis The ‘Laughing Jew’: The Nazi Backstory of Hungary’s anti-Soros Poster Campaign. Haaretz.com, Jul 13, <https://www.haaretz.com/opinion/the-laughing-jew-the-nazi-backstory-of-hungary-s-anti-soros-poster-campaign-1.5493827>